

İran'da Kadın Türkiye'de Göçmen Olmak

Being Woman in Iran, Being Migrant in Turkey

Pelin Yantur*
Hüdayi Sayın**

Öz

Bu çalışmanın amacı, İran'dan Türkiye'ye göç eden kadınların İran'daki çalışma hayatına katılımını analiz edip, karşılaştıkları sorunlara, devrimin inşa ettiği toplumsal kimliğe ve kadınların topluma entegrasyon problemlerine çözüm önerisi geliştirmektir. Bu amaçla devrim sonrası İran'da doğmuş, lisans eğitimini tamamlamış ve sonrasında Türkiye'ye göç etmiş altı kadınla ve konuya dair üç uzmanla görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda ise İran'daki kadınların eğitim yaşamında maruz kaldıkları kısıtlamalar, dinsel, siyasal baskılar ve ekonomik refah arayışı nedeniyle göçün artış gösterdiği bulgular arasında yer almaktadır.

Abstract

The aim of this study is to find solutions to the challenges that women who migrated from Iran to Turkey have faced, as well as to evaluate reactions to the social identity shaped by the revolution and integration issues. In line with the purpose of the study, in-depth interviews were conducted with six women born after the revolution in Iran, who completed their undergraduate education and then migrated to Turkey and three experts on the subject. In the study, it is concluded that immigration has increased because of the restrictions that Iranian women face in their educational life, as well as religious and political pressures and the desire for economic prosperity.

Anahtar Kelimeler: İran, Türkiye, kadın, göç, kadın emeği.

Keywords: Iran, Turkey, woman, migration, female labor.

* Dr. Öğr. Üyesi Pelin Yantur, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul-Türkiye. E-posta: pelin.yantur@yeniuyuzyl.edu.tr. ORCID:0000-0002-2558-6218.

** Dr. Öğr. Üyesi Hüdayi Sayın, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul-Türkiye. E-posta: hudayi.sayin@yeniuyuzyl.edu.tr, ORCID:0000-0002-8994-4088.

Giriş

Uluslararası göç, ekonomik, toplumsal, siyasal, demografik, çevresel nedenlerle ülkesel sınırlar terk edilerek, bir başka siyasal egemenlik alanında süreli ya da kalıcı olarak yaşamak üzere yerleşmek şeklinde tanımlanır (Faist, 2003a:19; Faist, 2003b:30; Sayın, 2019:9; Tekeli, 2008:42; Toksöz, 2006: 109). 20. ve 21. Yüzyıllar, “Göçler Çağı” olarak isimlendirilmiş, böylelikle göçün küresel niteliğine vurgu yapılmıştır (Castles & Miller, 2008: 91). Soğuk Savaş sonrası yaşanan göçlerin küreselleşme, etnik kimliklerde çeşitlenme, hızlanma, farklılaşma, kadınsallaşma, siyasallaşma, yasadışılaşma şeklinde yedi genel eğilim içinde olduğu ifade edilmiştir (Castles, 2000:203-207). Güncel göç hareketleri incelendiğinde bu eğilimlerin iç içe geçtiği, birden fazla eğilimin aynı anda bir göç hareketinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Siyasal istikrarın bozulduğu, şiddet hareketlerinin tırmanışa geçtiği ve şiddet yolu ile siyasal değişikliklerin gerçekleştiği durumlarda, kitlesel göç hareketlerinin ortaya çıktığı bilinmektedir. Ayrımcılığa uğrayan ve ötekileştirilen bireyler, gruplar, kitleler, kendilerini güvende hissettikleri ülkelere göç etme eğilimi gösterirler. Bu durum, genel anlamda göç ile sonuçlanan siyasal nedenlerin yanında güncel göçte görülen siyasallaşma eğilimi için de açıklayıcıdır. Toplumsal oйдаşma sorunu yaşanan ve buna bağlı siyasal istikrarsızlığın kalıcılaştığı ülkeler, vatandaşlarının zorunlu nitelikli kalıcı yer değişikliklerine neden olmaktadır (Özdal, 2000:10). Bu tip göçler, dinsel, etnik, siyasal baskılar, nüfus fazlalığına bağlı açlık, kıtlık ve savaşlar nedeniyle ortaya çıkmakta ve ülkesinde yaşamsal tehdit altında olduğunu düşünen kişiler göç etmek zorunda kalmaktadır. 20. yy. sonunda ekonomik göçler kadar sosyo-politik gerekçelerle ülkerinden ayrılp, uluslararası göç popülasyonuna katılan bireylerde yaygınlaşma görülür (Yılmaz-Başeri, 1998:497-498). Göçmen kendisini güvende hissedeceği en yakın sınırdan içeri girmeye çalışmakta ve refah seviyesini yükseltmek üzere yapılan işgücü göçlerinin aksine varış ülkesinin teşviği ile hareketlenmemektedir. Buna karşın, göçün süreklilik arzeden bir doğaya sahip olduğu ve zorunluluk, gönüllülük esasına göre ayrılmaması savunulmaktadır (Çoşkun, 2017:1301). Öte yandan, günümüzde yoksulluğun kadınsallaşmasına paralel göç hareketleri içinde kadınların yoğunluğunun artması göçün kadınsallaşması olgusunu ortaya çıkarmıştır (Güral, 2006:196; Çoşkun, 2017:1302-1303). Kadınların göç süreçleri içinde dezavantajlı oldukları ve olumsuzluklardan ağırlaşan toplumsal cinsiyet rolleri üstlenirken edilgen değil, bizzat göçü etkileyen aktörler olduklarına vurgu yapılmaktadır (Dedeoğlu & Ekiz-Gökmen, 2020:25). Özellikle sığınma kabul ve koruma süreçlerinin toplumsal cinsiyete duyarlı olmaması, kadınların sığınma başvuru süreçlerinde ve yeniden yerleşim süreçlerinden sonra sıklıkla toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldıkları bu koşullar dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır (Freedman, 2016:18). Kadınlara yönelik şiddetin sadece çatışmalar kaynaklı olmadığı aynı zamanda gündelik yaşam içerisinde toplumsal cinsiyet rollerine bağlı geliştiği söylenebilir (Cockburn, 2004:24). Göçün kadınsallaşması, göç hareketleri içinde kadınların sadece nicel artışını ifade etmemekte, “aynı zamanda göç süreçlerinin toplumsal cinsiyete duyarlı süreçlerine de”

vurgulamaktadır. Göçün toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmesinde mikro düzeyden başlayan, mezo (orta) ve makro düzeyleri birbirine bağlayan bir yaklaşım önerilmektedir (Çoşkun, 2016:93). Bu yaklaşım ile göç, bireysel bir tercih olmanın yanında, grup düzeyinde etkenlerle şekillenirken, yapısal düzleme bağlanmaktadır.

Aile içi şiddet ve diğer cinsiyete dayalı şiddet biçimleri Cenevre Sözleşmesi’nin klasik zulüm tanımı kapsamında sığınma talebi olarak görülmemektedir (Spijkerboer, 1994; Freedman, 2015:69). Bu durum göç süreçlerinin toplumsal cinsiyete duyarlı olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırma, İran özelinde kadınların ülkelerinde ve göçmen olarak yaşadıkları Türkiye’de “duruş noktaları” bağlamında yaşamları, karşılaştıkları sorunlara verdikleri tepkiler üzerinden toplumsal gerçekliği ortaya çıkaran süreçleri ve de “mevcut ideoloji tarafından ‘doğal’ olarak kabul edilen olguların kültürel karakterini anlayacak ideal zemini” (Tanesini, 2012:186) analiz etmeye çalışacaktır. Cinsiyet farklılığı üzerinde kurgulanan “duruş noktası”, bir özne olarak kadınların “bedensel kökleri üzerinde” şekillendirirken, onların “beden verili biyolojik bir teşekkül değil, sosyo-sembolik kodların kaydedilme alanı” (Braidotti, 2017:280) olduğu gerçeğini yadsır. Erkek merceğinde oluşan “biyolojik kategorizasyonun” (Cankoçak, 2016:215) biçimlediği “duruş noktası”, kadınların her iki ülkede kendilerine yüklenen “toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün” (Tanesini, 2012:173) nasıl deneyimlendiğini ve toplumsal gerçekliğin nasıl inşa edildiğini gösterir. 20. Yüzyılın son büyük devrimi¹ 1979 yılında İran’da gerçekleşti. Ülke, 18. Yüzyılda İngiltere ve Rusya arasında oynanan “Büyük Oyun”un sergilendiği sahneydi (Andreeva, 2007:18; Evgeny, 2013:276-298; Lacoste, 2008:72-74; Yergin, 1995:26/148-164). Bu iki hegemonik gücün rekabeti, ülkede toplumsal gruplar ve onların siyasal zeminini şekillendirdi. Ülkenin Asya’ya açılan kapı olması ve Ortadoğu ülkelerinin doğal kaynaklarının ulaşım yollarının üzerindeki konumu, sömürgecilik arayışlarının bu yüzyıl için iştah kabartan motivasyonunu oluşturuyordu (Abrahamian, 2014:12-27). Bunun yanında İran doğal zenginlikleri nedeniyle, modern sanayi kapitalizminin yayılma stratejileri açısından vazgeçilmesi zor bir cazibe merkezi konumundaydı. İran, sahip olduğu kadim kültürel iklimi içerisinde tüm bölge ülkelerinde olduğu gibi zorlayıcı bir modernleşme hareketlerine doğru sürüklendi. Kalkınma hamleleri ile çözülen geleneksel düzen ve bunun yarattığı toplumsal çalkalanmalar 1979 Devrimi ile sonuçlanırken, sadece İran’ı etkilemedi, bölgesel ve küresel boyutlarda dalgalanmalar yarattı. Devrim, Soğuk Savaş döneminin bitişinin işaret fişeği olduğu gibi statik bölgesel düzende fay kınımalarına sebep oldu.

İran’da 18. Yüzyıldan itibaren başlayan kalkınmacı modernleşme hamleleri ve bunlara bağlı siyasal değişimler yurtdışına göçleri tetiklemiş, her hanedan değişikliği eski siyasal merkezi destekleyen grupların ülke dışında yaşamaya başlamasına neden olmuştur. Bu durum, 1979 Devrimi’nde de değişmemiş, siyasal anlamda teolojik bir yönetimin anayasal düzeyde yerleşmesiyle birlikte tasfiye edilen gruplar ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Artık kırkıncı yılını tamamlamak üzere olan Devrim İran’ı, kadınlara yönelik kurumsallaşmış ayrımcılık ve eşitsizlik nedeniyle çok sayıda kadının başka ülkelere göç etmesine sebep olmaktadır.

İran Göç Hareketinde Kadın

Günümüz İran'dan kitlesel göç hareketinde etkili iki dönemden ilki, 1960 yılında Pehlevi Hanedanı Rıza Şah'ın² kalkınma hamleleri çerçevesinde kurulan sanayi tesislerinin ihtiyaç duyduğu insan kaynağını yetiştirmek üzere başta ABD olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine öğrenci göndermesiyle başlamıştır. Gittikleri ülkelerde buluşan çok sayıda öğrenci ve siyasal fırsat yapılarının dışladığı monarşi karşıtı radikalleşmiş muhalif zaman içinde diyosforik bir topluluğa dönüşerek, geniş bir sosyal ağ oluşturmuştur. Bu dönem ortaya çıkan İran diasporası, Devrim sonrası çok sayıda üniversite öğrencisinin yurt dışına yönelmesinin zeminini oluşturmuştur.

İran kaynaklı göçün ikinci periyodu, 79 Devrim'i ile başlamıştır. Devrim sonrası, Pehlevi döneminde oluşmuş öğrenci ağlarının da teşvik ettiği göç hızlanmış, siyasal rejimi desteklemeyen kesimler yasal ya da yasa dışı yol ve yöntemleri kullanarak ülkeyi terk etmiştir 1979'da yaşanan İran İslam Devrimi sonrasında, İran'dan Türkiye'ye bir milyona yakın insan göç etmiştir. Etnik kökenler bakımından çoğunluk Azeri olmak üzere Fars ve Kürt kökenliler yer almaktadır (GİB, 2020). 1980'li yıllarda çoğunlukla siyasal nitelikli ve sığınma talepli İran dışına göç hareketi 1990 sonrası ekonomik nitelikli bir karakter kazanmıştır (Lotfı & Porsuk, 2021:1049). Hasan Ruhani³ döneminde, Batı'da var olan diasporaya olumlu bir anlam yüklenmiş, çok sayıda öğrencinin Batılı ülkelerde eğitim görmesi teşvik edilmiştir (Kırılmaz & Erol, 2018:19-22).

Devrim sonrası İran'da kadınlara yönelik kısıtlamalar artmış, hukuk önünde kadın-erkek eşitliği kaldırılıp, kadının babaya ya da kocasına bağlı sosyal yaşama dâhil olabileceği cinsiyet ayrımcılığına yönelik politikalar kurumsallaştırılmış ve zorunlu örtünme getirilmiştir.⁴ Kadınlara yönelik kısıtlamalar ve paradoksal şekilde başlayan göçün teşvik edilmesi çok sayıda üniversiteli kadının ülke dışında eğitim göçüne katılmasına neden olmuştur. İranlı kadınların ülkelerinden ayrılmaları genel olarak, "eğitim, işlenen bir suç sonucu ülke vatandaşlığından çıkarılma ve yasal olmayan yollarla gönüllü olarak sürgüne gitme" şeklinde üç nedene bağlanmıştır (Kırılmaz ve Erol, 2018: 28). Eğitime erişime getirilen kısıtlamaların İranlı kadın göçünde en etkili neden olduğu kabul edilmektedir (Lotfı & Porsuk, 2021:1050).

2019 tarihli UNESCO İstatistik Enstitüsü verilerine göre İran'ın 56.376 öğrencisi yurt dışında eğitim görmekte olup, dünya sıralamasında yurt dışında öğrenci bulunduran 10 ülke içerisinde yer almaktadır. Öğrencilerin eğitimlerini sürdürdükleri ülkelerin dağılımı incelendiğinde ise, yaklaşık 11.802 öğrenci ile ilk sırada Amerika Birleşik Devletleri yer alırken, ikinci sırada 6.418 ile Türkiye bulunmaktadır. Üçüncü sırada ise, 5.565 ile Almanya yer almaktadır. Böylece İran'dan yurt dışına eğitim amaçlı giden öğrencilerin seçtikleri ülke sıralamasında ilk üç sırayı, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ve Almanya oluşturmaktadır (UNESCO, 2020).

Bu araştırmada, İran'dan göç eden kadınların Türkiye'de göçmen ya da belki daha doğru bir ifade ile kadın göçmen olarak yaşadıkları değerlendirilecektir. İranlı kadın göçmenlerin, ülkelerinde kadın, Türkiye'de ise göçmen olarak karşılaştığı sorunlar ve bunlarla mücadele etme stratejileri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu araştırma çerçevesinde, İran'dan süreli ya da kalıcı şekilde

ayrılmış kadın göçmenlerin deneyimleri, karşılaştıkları güçlükler ve geleceğe yönelik hedefleri tartışılacaktır. İranlı kadınların ülkelerindeki deneyimleri, kendilerine yönelen kurumsallaşmış kısıtlamaların toplumsal dönüşümde onlara bir rol verip veremeyeceği pek çok tartışmanın kapısını aralamaktadır. İran’da toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların yaşadıklarının, göçmen olarak devam edip etmediği; ülkelerinde uğradıkları cinsiyet ayrımcılığının göçmenlere yönelen ayrımcılıklarla katlanarak artıp artmadığının değerlendirilmesi ve bu zorlukları aşmada geliştirdikleri stratejilerin öğrenilmesi önemlidir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma nitel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilmiş olup, görüşme yapılan kişinin gerçek hayatına dair günlük faaliyetlerini, olay ve mekânları tüm yönleriyle anlamaya çalışan nitel araştırma yöntemi kapsamında veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşme tekniği (Johnson, 2002:106) kullanılmıştır. Araştırmanın örnekleme İstanbul’da bir üniversitede öğrenimine devam edenler içerisinde zincirleme örnekleme yoluyla seçilerek oluşturulmuştur. Bu araştırmada olasılık dışı örnekleme tekniğine atıfta bulunularak kartopu örnekleme işlenmiş, altı katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişilerin hassasiyetinin gözetilmesi ve güvenliklerinin göz önünde bulundurulması amacıyla araştırmada tam yapılandırılmış tekniği uygulanmıştır. Bu süreç içerisinde çalışmada objektifliği korumak adına görüşmeci her katılımcıya aynı sorular doğrudan yönelmiştir. Aynı zamanda görüşmecinin plan çerçevesinde sınırlandırılması cevapların denetimi ve ölçülmesini kolaylaştırır (Karasar, 2014:157) Araştırmacılarca sorular ön görüşmelerle test edilmiştir. Görüşme süreci demografik sorularla başlamış, sonrasında göç sürecinin analizi, bu süreçte karşılaşılan güçlükler, aşılma stratejileri ve köken ve varış ülkelerinin değerlendirilmesi üzerine sorularla devam etmiştir. Yapılan görüşmelerin ses kaydı alınmış yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlayan (Creswell, 2013:77) fenomenolojik analiz yolu ile analiz edilmiştir. Olasılıksız örneklem yönteminde karşılaşılabilecek olası önyargıları telafi etmek üzere uzman görüşüne başvurulmuştur.

Araştırmada tam yapılandırılmış soru rehberi eşliğinde yapılan derinlemesine mülakatlar İstanbul’da bir üniversitede öğrenimine devam eden kadın öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma etiği gereği sadece araştırmaya gönüllü katılımcılar ile araştırmalar tamamlanmıştır. Doğrudan alıntı yapılırken katılımcı adlarının gizlenmesi amacıyla katılımcılara farklı bir isim veya kod ad (K1, M1 gibi) verilmesi gerektiğinden hareketle (Çırak-Kurt, 2019:448) görüşülen kişilerin yaş ve meslekleri, eğitim düzeyi, medeni durumu kodlanarak gösterilmiştir. Çalışmada, görüşülen kişilere ait görüşler doğrudan alıntı yoluyla değiştirilmeksizin verilecektir. Kodlamaların açıkları şöyledir: İlk rakam hane yaşı, sonraki hane eğitim düzeyini, son rakamlar ise Türkiye’ye geliş yılını göstermektedir. Örnek olarak 25 yaşında, doktora öğrencisi, 2010 yılında Türkiye’ye göç etmiş görüşmeci için “25DRÖ2010” kodu kullanılmıştır. Araştırmaya katılan kadınlar, ülkelerinde lisans eğitimini tamamlamış, Türkiye’de ikinci lisans eğitimi yapan, çalışan, doktora yapan kadınlar arasından seçilmiştir. Kadınların yetkinlikleri ile İranlı göçmen kadınları temsil ettikleri kabul edilmiştir. Genel anlamda İranlı

göçmenler araştırmaya katılım konusunda isteksiz olduklarından, katılanlar arasında eğitim ve göçmenlik deneyimi ile diğerlerini temsil edebilecek kimseler seçilmeye gayret gösterilmiştir. Temsil konusunda oluşacak eksiklikler uzman görüşlerine başvurularak aşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar Türkçe bilmektedirler ve görüşmeler Türkçe gerçekleştirilmiştir

İranlı Kadınların Hareket Ettikleri Göç Ağları

Katılımcıların tamamı Devrim sonrası doğan kadınlardan oluşmakta olup görüşme yapılan katılımcılar 24- 36 yaş aralığındadır. Erişilen kadınlar, Türkiye’de üniversite öğrenimine devam etmekte veya ücretli bir işte çalışmaktadır. Katılımcıların beşi bekâr, biri ise (İranlı bir erkek ile) evlidir. Katılımcıların dördü doktora öğrencisi olup, ikinci bir lisans programında öğrencidir. Son katılımcı ise İran’da hukuk eğitimi almış olup, Türkiye’de bir başka işkolunda çalışmaktadır. Katılımcılar, Türkiye’ye göç etmeden önce ülkelerinde kentlerde yaşamışlardır. Katılımcılar arasında doktora öğrenimi yapan 28 yaş üzerinde olan dört kadın uzun zamandır Türkiye’de yaşamaktadır. Türkiye’ye geliş tarihleri 2009 ve 2018 yılları arasındadır.

Katılımcıların beşi ailelerinin tavsiye ve teşvikleri ile Türkiye’de göçmen öğrencilik yaşamını tercih ederken, bir katılımcı ailesinin desteği olmadan Türkiye’de yaşamaya başlamıştır. 33DRÖ2009, ailesinin, özellikle babasının desteği ile Türkiye’ye geldiğini, Türkiye’ye göç etme düşüncesini ablası ve eniştesinin ortaya attığını belirtmiştir. 36DRÖ2009, İran’da, lisansüstü eğitime erişimin çok seçici ve bu nedenle kısıtlı olduğunu, kendisinin yüksek lisans yapma imkânı bulamadığını, öğretim yaşamına devam etmek üzere ailesinin de önerisi ile Türkiye’ye yerleştiğini söylemektedir. İkinci bir lisans eğitimi Türkiye’yi tercih eden 24LSN2018, Diş protez konusunda eğitim almak istediğini, İran’da bu bölümde öğretim imkanı bulamadığını, ağabeyinin ülkemizde doktora eğitimi yanında iş yaşamına da katıldığını, onun ve babasının teşviği ile geldiğini söylemektedir. 33DRÖ2010 ise, İran’da yaşamını sürdürdüğü yıllarda zaten yurtdışında eğitim alma gibi bir hedefinin olduğunu ve İran’daki ailelerin bu duruma çoğunlukla olumlu baktığını, kendi ailesinin de bu girişimini desteklediğini belirtmektedir. 28-32DRÖ2013, benzer şekilde ailesinin ve teşviki ve daha önce Türkiye’de yükseköğretim yapan kuzenlerinin tavsiyesi ile gelmiştir. 29LSN2009 ise, İran’da evliliğinin bitmesi ile ailesinin destek vermemesine rağmen Türkiye’de yaşamaya başlamıştır. Bu katılımcı, ailesinin muhafazakâr olduğunu ve göç etmesine rıza göstermediklerini, buna karşın çocuğunu daha iyi koşullarda yetiştirmek ve özgür bir çalışma ortamına kavuşmak için Türkiye’ye göç ettiğini belirtmektedir.

Katılımcılar düzeyinde, İran’da kadınların eğitime erişim konusunda yaşanan kısıtlılıkların ülke dışına göçü teşvik ettiği, göç mesafesi, oluşmuş ağlar ve öğretim kurumlarının verdiği kabul belgelerinin göçe karar vermede etkili olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunda ailelerinin Türkiye’ye göçü teşvik etmeleri dikkat çekicidir. Katılımcıların Türkiye tercihlerinde daha önceden ülkemize gelen akrabalarının oluşturduğu bilgi ve sosyal ağlar teşvik edicidir. Bir katılımcı, eğitim danışmanlık firmaları, diğer üçü ise resmi kurumların düzenledikleri kurslar ve resmi yollar üzerinden göçmen öğrencilik yaşamına dâhil olmuştur. Katılımcılardan birisi, Avrupa’da öğretim yaşamını

sürdürmek istemiş, fakat İran'da yaşanan ekonomik kriz sonrası, daha ekonomik olduğu için Türkiye'yi tercih etmiştir.

İranlı Kadınların Türkiye'yi Tercih Nedenleri

Görüşülen İranlı kadınlar Türkiye'yi kültürel, dinsel, dilsel benzerlik ve coğrafi yakınlık, yasal fırsatların elverişli olması nedeniyle tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Türkiye tercihinde önemli görülen bir başka etmen ise Avrupa ülkelerine oranla ekonomik anlamda elverişli olmasıdır.

Katılımcılardan 33DRÖ2009 kültürel yakınlık nedeniyle Türkiye'yi tercih etmiştir. Bu katılımcı, Türk olduğunu, bir akrabasının 33 sene önce Türkiye'ye göç ettiğini, onun yardımları ve Türk olması nedeniyle yabancı öğrencilerin ödediği öğrenci harcından muaf tutulma nedeniyle ülkemizi tercih etmiştir. 28-32DRÖ2013, kültürel yakınlık ile birlikte yasal fırsatların, Türkiye- İran arasında vize uygulamasının olmadığından ailesini ziyaret edebilmesinin, buna karşılık Avrupa ülkelerinde İranlılara yönelik zorlaştırıcı vize uygulamalarının tercih nedeni olduğunu ifade etmektedir. Bu katılımcı, ABD ve diğer Avrupa ülkelerine gitmek üzere girişimlerde bulunmuş, fakat aynı dönem ülkesinde ortaya çıkan ekonomik kriz nedeniyle herhangi bir sınav yükümlülüğü de olmayan, "Avrupa'ya açık, medeni" Türkiye'yi tercih etmiştir. Aynı göçmen kadının İran'da yaşanan siyasal kontrol mekanizmalarının oluşturduğu toplumsal baskı ortamından çıkış arayışında olduğunu şöyle ifade etmektedir:

İran'da politik olarak kötü bir döneme denk gelmişim. Üniversiteler bundan doğrudan etkilenmişti. Mahmud Ahmedinejat'ın⁵ seçim dönemi ve 2009 sonrasında toplumsal baskı yoğunlaştı. Üniversite'de hocalarımız oluşan baskı nedeniyle ders vermek istemediler ve ayrıldılar. Daha önce gayet nitelikli olan üniversite eğitimi, hocaların ayrılması ile düşüş gösterdi.

36DRÖ2009, coğrafi yakınlık kaynaklı ulaşım kolaylığı, vize olmaması ve ekonomik nedenlerle Türkiye'yi tercih ettiğini dile getirmiştir. Geldiği yıllarda İran para biriminin Türk lirası karşısında daha değerli olduğunu belirtmektedir. Önünde duran alternatifler arasında Irak, Azerbaycan, Afganistan'ı kendisi açısından gidilecek ülkeler olarak görmemiş, Avrupa ve Amerika'ya ise uzaklıkları nedeniyle tercih etmemiştir. Ailesi ile yakın olmak, kültürel benzerlik nedeniyle Türkiye'yi tercih etmiştir. 24LSN2018 ise, lisans eğitimini tamamladıktan sonra İran'da iş bulamadığını, arkadaşlarının ev kadını olmak zorunda kaldıklarını, bu nedenle Türkiye'de ikinci bir eğitim programına katılmayı tercih ettiğini söylemektedir:

Herkes şu an mutsuz İran'da. Bu yüzden Türkiye bana bir umut oldu. Türkiye'deki insanlar sıcak, bize çok yakın, diller, kültürler aynı, benzerler.

33DRÖ2010 Türkiye'ye göç etme nedenleri arasında din ve dil benzerliğini göstermiştir.

Müslümanım.. Müslüman ülke fakat yaşam çok daha rahat. İlk tercihim bundan dolayı idi. Bunun dışında kültürler yakın ve Azeri olduğumdan dile yakınlığım vardı. En önemli nedenlerden biri de yaşam aktivitelerinin İran'a göre daha geniş çapta olması. Örneğin ben su sporlarını seviyorum ve yapıyorum. Burada olanaklar bu anlamda daha fazla. Eğlence vs. var burada. Benim sevdiğim şeyler bunlar.

İran’da hukuk eğitimini tamamlayan 29LSN2009 özgür bir çalışma ortamına sahip olamadığını belirtirken, kadınların çalışma yaşamında yüksek mevkilere ulaşmanın önünde engeller olduğuna dikkat çekmiştir:

Öncelikle aile kuracaksam daha özgür bir yer de çalışmak istiyorum. Öz vatanımı (İran’ı) aslında seviyorum ama bunun yanında çocuğumun da zekâsını ve var olan yeteneklerini de değerlendirmek istiyorum. Yeteneklerini daha düzgün değerlendirmek istiyorum.

Göçmenlik, Eksiklikleri Hissedilenler ve Başetme Stratejileri

İranlı göçmen kadınlar Türkiye’deki yaşamlarında en çok aileleri ve onlarla birlikte yaşadıkları sosyal etkinliklere ve İran mutfak kültürüne özlem duymaktadır. 24LSN2018, Türkiye’de en çok neyi/ kimi özlediği sorulduğunda, “sadece ailem diyebilirim, başka bir şey yok” şeklinde yalın bir cevap vermiştir. Aynı soru yöneltilen 33DRÖ2009, “mesela ailen toplanıyor sana bir fotoğraf gönderiyorlar o zaman onları bir arada görünce orada olmak istiyorum elbette”, 36DRÖ2009 da benzer şekilde, “bir hastalandığında yakınında kimsen olmuyor; beraber toplanırız aile yemekleri düzenleriz İran’da, şimdi onlar toplanıyor bize fotoğraf yolluyorlar, özlüyoruz onları çok” ifadeleri ailelerinden uzakta olmanın yarattığı eksiklik hissine dikkat çekmektedir. 33DRÖ2010 ise aile özlemine dikkat çekerken bunun yanında mali açıdan zorlandığını da dile getirmiştir. İran’daki geliriyle daha yüksek bir yaşam standartına sahip olabileceğini belirten katılımcı göçmen olarak karşılaştığı zorluklardan biri olarak ekonomik gerekeciyi de sıralamıştır.

Belki yaşam kolaylığı olabilir. Ailemin İran’daki kazancıyla daha lüks arabaya binme ya da daha güzel evde oturma şansım var. Mali olarak belki eksikliği hissedebilirim.

Göçmenlerin işlettiği yerel mutfak çeşitliliğini sunan restoranlar yabancılık hissinden arındıran İran restoranlarının da göçmen İranlılar açısından böyle bir işlevi yerine getirdiği görülmüştür. Katılımcılar otantik tüketim malzemelerine erişimin görece kolay olduğunu, gidenlere ihtiyaç duyulanların sipariş edildiğini belirtmektedirler. İranlı kadın göçmenlerin ülkelerine bağlılıklarının siyasal nedenlerle zayıfladığı görülmektedir. 36DRÖ2009, “herkes ülkesine özlem duyar, ama maalesef özlem duyulacak bir şey kalmadı ülkemde” derken; 33DRÖ2009 şöyle ifade etmiştir;

...vatan farklı bir şey oluyor, vatanında birinci derece vatandaşsın, aitlik duygusu çıkıyor ortaya. Fakat, özellikle kadınlara yönelik özgürlükler kısıtlanıyor. Üniversitelerde her şeye takıyorlar, mesela saçına takılmasa, ojene takılabiliyor. Kişisel tercihlerin bu kadar kontrol altına alınmaması, karşılanmaması gerekir. Bunlardan rahatsızlık duyduğum için geldim. Ayrıca, şu an uygulanan ambargonun ekonomik olarak yarattığı önemli sorunlar var ve insanlar bu nedenle göç ediyorlar.

Katılımcılar, Türk kültürünü kendilerine yakın bulmaktadır. Bu yakınlık soybağı yanında dinsellik de içermektedir. Kadın göçmenler Türkiye’de kendilerini yabancı hissetmemektedir. Türk toplumunu samimi, sıcakkanlı, yardımsever olarak nitelendirmektedirler. 29LSN2009, “vatanımı özlerim tabii ki. Ama Türkiye de benim vatanım sayılır. Türkiye de babamın toprakları ve vatanım gibi geliyor, aynı seviyorum burayı. Bu arada ben İran’a Güney Azerbaycan derim, İran demiyorum. Ama çok özlemiyorum” ifadelerini kullanmıştır. 33DRÖ2009’a göre her iki ülke arasında “dinsel olarak da yakınlık var. Müslüman bir ülke sonuçta,

dinimi istediğim gibi yaşayabiliyorum”. 28-32DRÖ2013, kendisini Türk toplumunda yabancı hissetmemektedir. “Yabancı hissetmiyorum kendimi, çalıştığım yerde de bunu hissettirmediler.” 36DRÖ2009’da dinsel yakınlık ülkemize yönelik duyguları bağlılık düzeyine taşımaktadır;

Dini açıdan yakın olmamız da bu ülkeye bağlıyor bizi.” Aynı kadın, Türkçeyi öğrenme konusunda zorluk yaşamadığını belirtmektedir. “Ana dilime yakın bir dili var, mesela ben Türkçe’yi hiç bir ders almadan öğrendim.

Türkiye’nin tarihi, doğası ve kent dokusu da göçmen kadınlar açısından ülkeleri ile yakınlık kurma aracı olmuştur. Katılımcıların tamamı İstanbul’da yaşamaktadır. 36DRÖ2009, yüksek lisansını Ankara’da yapmıştır. Kadınlar açısından özellikle İstanbul tarihi dokusu ile sevilen kentlerin başında gelmektedir. 28-32DRÖ2013, “tarihini seviyorum, özellikle İstanbul’daki tarihi yerler beni bağlıyor bu ülkeye” ifadelerini kullanırken, diğer bir katılımcı, “Fener, Balat gibi yerleri özellikle çok seviyorum” demektedir.

Göçmen Kadınlar ve İran’da Kadın Olmak

İranlı göçmen kadınlar, Devrim sonrası ülkelerindeki yasal düzenlemelerin, kadınlara yönelik kısıtlayıcı hükümler içerdiğini, cinsiyet ayrımcılığı ve fırsat eşitsizliği yarattığını düşünmektedir. Ülkelerinden ayrılmalarında ayrımcı siyasaların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlar, onları kısıtlayan bir toplumsal baskının olmadığını, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet algısının Türkiye’den daha özgürlükçü olduğunu düşünmektedir. Buna karşın iş yaşamının kadınlar aleyhine düzenlendiğini, kadınların katılımının engellendiği söylenmektedir.

28-32DRÖ2013, Devrim sonrası 40 yılda ülkenin dinsel hukuk rejimi eşliğinde kadınlara yönelik baskıların arttığını, kadın haklarında gerileme yaşandığını, örnek olarak çok eşliliğin yasal hale geldiğini ifade etmektedir:

Mesela bir erkeğin iki eşi olamazdı. İslam’da böyle bir şey vardı, fakat İran’da bunu yapamazdın. Çok nadir de olsa böyle bir şey olduğunda erkeğin ilk eşinden izin alması mecburdu. Şimdi yasayı kaldırdılar. Erkek, istediği kadar evlenebilmektedir. Bu resmen kadının hakkını hiçe sayma. Bu kadınların haklarını zedelemek konusunda yapılan binlerce değişiklikten sadece biri.

33DRÖ2009, bu durumun değişmesinin Cumhurbaşkanı’nın elinde olmadığını, bu sorunu çözmenin kendisinden beklenemeyeceğini, vazifesi olmadığını söylemektedir. “Eğer biz başörtüsü zorunluluğunu kaldıracak diyerek Cumhurbaşkanı seçiyorsak, yanılıyorz.” Aynı katılımcı, Cumhurbaşkanı’nın yanındaki kurulun tutucu bir siyasal tavır aldığını belirtmektedir. 33DRÖ2009, uyulması zorunlu yasal düzenlemelerin sorun yarattığını, fakat günümüzde eski katılık içinde uygulanmadığı, toplumun yasaları gevşettiğini söylemektedir. 24LSN2018 ise, “Mesela kapanmak zorundayız ama çok sıkı kapanmıyoruz. Çalışmamıza yönelik biraz daha sıkı kurallar oluyor. Kamuda daha sıkı kurallar geçerliken, özel şirketlerde daha rahat olabiliyor kadın çalışan” demektedir. 36DRÖ2009, ülkesinde “kadın hakları diye bir şey yok” ifadeleriyle düşüncesini aktardıktan sonra, öğretmen olan ebeveynlerinin, özellikle babasının öğretim yaşamına devam etmesi için destek olduğunu, bu teşviğin göç tercihinde etkili olduğunu belirtmektedir. 33DRÖ2010, yasalardaki ayrımcılığın toplum tarafından yumuşatıldığına dikkat çekmektedir. Katılımcı, aşağıdaki ifadesiyle

kadının çalışma hayatının yanında sosyal hayatındaki değişimi de vurgulamaktadır:

İran'da kadınlara yönelik yasal düzenleme deyince akla gelen ilk şey kapanma zorunluluğu. İlk ve ana tepki bu aslında. Halk bunu artık kabul etmek istemiyor sonuç olarak özgürlük ortadan kalkıyor. Ama artık geçmişteki yasalarda sıkılık da yok. Eskiden sıkı sıkı kapanma vardı şimdi sadece bir örtüyü öylesine takıyor kadınlar. Bunun dışında kadının boşanma hakkı yok. Tabii eğer özel bir nedeni yoksa. Yani örneğin, erkek madde bağımlısı ise ispatlarsa bunu boşanabilir. Onun dışında kadının bu hakkı yok, bu da tepki alıyor. Yine özgürlük tartışılıyor bu noktada. Çalışma hayatında da kadınlar özel sektörde daha rahat iken kamuda daha sıkı kurallara bağlı kalmak zorunda kalıyorlar. Onun dışında kadınlara herhangi bir kısıtlama yok eskisi kadar. Daha doğrusu toplum kuralları bunun üstesinden geliyor.

İran'da hukuk eğitimini tamamlayan 29LSN2009, yasal düzenlemelerin kadınlar üzerinde negatif bir ayrımcılığı barındırdığına önemle dikkat çekmiştir;

Öncelikle hukukçuyum. Tamamen bilgiliyim bu konuda. Kapanma vs. bu konular sıkıntılı, açık (batıdaki giyim tarzı) giysi giyemezsin polis ve devletin diğer organları kötü davranır. Bunun yanı sıra İran'da bir erkek bir insan sayılırken bir kadın yarım insan sayılır. Kadının yeri yok maalesef. Buna en somut örneği verecek olursam; kız çocuğu mirastan yarım hak alır, erkek çocuğu tam alır. Evli bir kadın erkek isterse boşanabilir. Kadın, erkek istemezse asla boşanamıyor.

İranlı göçmen kadınlar, ülkelerinde kendilerine yönelik bir toplumsal baskı olmadığını, aksine kadınların Türkiye ile karşılaştırıldığında daha özgürlükçü bir toplumsal yapı içinde yaşadıklarını düşünmektedir. Katılımcılar, İran'da kadınlara yönelik kısıtlılıkların toplumsal cinsiyet algısından kaynaklanmadığını, aksine yasal düzenlemelerle inşa edildiğini kabul etmektedir. Bu yönlü soruyu;

Yasalar etkili maalesef. Toplum olarak baktığımızda Türkiye'ye oranla dahi kıyasladığımızda kadınların değeri ve yeri çok ileri (28-32DRÖ2013)

Normalde kadınlar üzerinde toplumsal baskı yok, İran'da bu baskıyı yasalar yaratıyor (24LSN2018).

36DRÖ2009'a göre, ailelerin özellikle kız çocuklarının eğitimi konusunda teşvik edici olduğunu, İran'da kız çocuklarının erkek çocuklara göre eğitim hizmetlerine erişim oranının daha yüksek olduğunu söylemektedir.⁶ 33DRÖ2009 ise İran toplumunda kadınları kısıtlayıcı kontrol mekanizmalarının olmadığını, ailelerin kız çocuklarını takip etme gibi tutum içerisinde bulunmadıklarını belirtmektedir. Ona göre, diğer Müslüman ülkelerde görüldüğü gibi ailelerden başlayan kurumsallaşmış sosyal kontrol mekanizmaları İran toplumunda bulunmamaktadır.

Toplum gayet açık. Aileler oldukça medeni. Zaten beni buraya gönderen ailem. Yani Müslüman ülkelerde bu çok az yaşanan bir şey olmasına rağmen İran'ın toplumunda bu böyle değil. Kız çocuklarını yurtdışına rahatça gönderebiliyor. Örneğin, babam beni belki de beş günde bir telefonla arar. Sadece benim ailemde bu böyle değil. Arkadaşlarımda da aynı durum mevcut. O kadar çok takipçimiz değil. Ama tam tersi devlet çok sıkıyor. Yani şunu demek istiyorum, biz Suudi Arabistan ya da Irak değiliz. Hani oradaki herkes siyah giyinip kapanıyor ya İran'da böyle olmayabilirsin. Bu da toplum bu kadar katı kuralları kabullenmediği için böyle. Bu sistemi kabullenmiyor toplum.

Bir katılımcı toplum kurallarının zamanla daha baskın hale geldiğini ve rejim muhafızlarıyla yaşadıkları soruna dikkat çekmektedir. Katılımcı aşağıdaki ifadesinde toplumsal kuralların etkinliğini vurgulamaktadır:

Toplum kuralları yasalardan daha baskın hale geliyor toplum içerisinde. Halk artık yasayı ikinci plana atıyor kendi kurallarını uygulamaya çalışıyor. Sadece rejim muhafızları ile besicilerle⁷ sorun yaşıyoruz. Bunlar da toplumun yaklaşık yüzde 10'nu oluşturuyor. Çok değerler yani. Toplumsal kurallar daha çok etkili (33DRÖ2010).

Bir diğer katılımcı toplumsal tepkilerin yasal engelleri aştığını ileri sürmektedir: Hükümet ve yasalar toplum kurallarını da kendine çevirmek istese de toplum kendi içerisinde kurallarını yaratıyor. Bu her şeyin özeti zaten (29LSN2009)

İranlı kadın göçmenler, ülkelerinde kadınların çalışma yaşamına katılımının yasal düzenlemelerle engellendiğini, iş yaşamında bazı mesleklerde kadınların kariyer yapmalarının mümkün olmaması ve çalışma hakkının ancak bekâr kadınlar için baba, evliler içinse eş iznine bağlı olduğunu belirtmektedirler. Bu yasal kısıtlılıklar, iş yaşamına katılımı kadın oranı düşüklüğü ile birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların ifade ettiklerinin aksine, toplumsal cinsiyet algısındaki özgürlükçü bakış açısının eğitim alanında yaşanmakla birlikte, çalışma ilişkilerine yansımadığını göstermektedir.

Bazı meslekler kadınları kabullenmiyor. Örneğin, kadınlar yargıç olamıyor. Cumhurbaşkanlığında bir kısıtlama yok fakat bu zamana kadar bir kadın cumhurbaşkanı olmadı hiç. Erkek tarafında olan bir toplumdan bahsediyoruz. Mesela ben buraya geldim diye bekârsam babamdan belge, evliysem eşimden bir izin belgesi istiyor. Yoksa İran konsolosluğu bana bu çıkış iznini vermez” (33DRÖ2009)

24LSN2018, kafe açmak isteğine izin verilmediği için diş protezi eğitimine yöneldiğini, 36DRÖ2009 ise, İran'da çalışma yaşamına katılımının ancak başörtüsü takarak mümkün olabileceğini, iş başvurularında erkekler lehine ayrımcı bir anlayışın hakim olduğunu ifade etmiştir. 28-32DRÖ2013, eğitim ve meslek yaşamında kadınlara getirilen kısıtlayıcı kota uygulamalarına vurgu yapmaktadır.

Çalışmak istediğinizde bazı bölümlerde kadının girişi yasaktır. Bunun yanında bazı bölümlerde de erkekleri almıyorlardı. Örneğin kadın doğum uzmanlığını erkek yapamaz. Cinsiyet ayrımcılığı hissediliyor. Bir de bunun yanında benim dönemimde, üniversite sınavında kazanıp gelen öğrencilerin yaklaşık yüzde 65'ini kadınlar oluşturuyordu. Bu da tepki yarattı. Bunu engellemek için devlet bazı bölümlerde kadınlara yönelik kontenjan kısıtlaması getirildi. Yani düşünün çok iyi puanı olan kız giremiyor, kıza oranla çok aha düşük puanı olan erkek öğrenci giriyor o bölüme. Veya siz mimarsınız şantiyede çalışmak istiyorsunuz, şantiye mimarı olmak istiyorsunuz fakat işvereniniz sizi yüzde 80 ofise verecektir.

33DRÖ2010 ise kadınların iş hayatlarında etkin rol alabilmesinin mesleki eğitimle doğru orantılı gitmediğini belirtmiştir;

Kamuda çalışmak daha sıkı. Toplumsal kurallar ikinci plana atılıp kadının çalışma hayatında kısıtlamaları oluşturan yasalar devreye girdiğinden kariyerimde engel yaratabiliyor. Bunun dışında iş hayatında çok fazla tanıdıkla iş iletiyor. Torpiliniz varsa iş yapabiliyorsunuz. Mesleki eğitiminiz ikinci plana atılıyor

29LSN2009 ise, cinsiyet dayalı ayrımcılığa eşit işe farklı ücret uygulanmasını örnek verirken, sosyal güvenlik kurumu eksikliği sorununa da dikkat çekmiştir:

Başarılı bir eğitim hayatım oldu ama adalet yok maalesef. Örneğin, iş konusunda cinsiyete göre ücret farkı var. Erkek işgücü ile eşit işi yaparsanız da eşit ücret alamıyorsunuz. Bunun yanında kadının istediği işi elde etmesinde her zaman erkek önde oluyor. İşveren tercihini önce erkek işgücünden yana kullanıyor, yani sahip olduğunuz yeteneklere bakılmadan tercih yapıyor. Diğer bir konu ise, işveren tarafından erkek işgücüne sigorta yapılıyor ama kadın işgücüne sigorta yapılmıyor. İşveren kanuna göre sigorta yapmak zorunda ama bu zorunluluk sadece yazılı duruyor. Diğer bir zorluk ise, kadınların maaşı çok az, o kadar az ki kişisel harcamalarınız için bile yetmiyor maaşınız. O yüzden kadınlar çalışmak bile istemiyor.

Göçmen Öğrenci Kadınların Bakış Açısından İran ve Gelecek

Görüşme yapılan İranlı göçmen kadınlar ülkelerinde yaşanan siyasal, ekonomik istikrarsızlığın kötü yönetimden kaynaklandığını düşünmektedirler. Kadınlar, İran'ın Müslüman dünyada Şii mezhep yöneliminden kaynaklanan yalnız kalma ve bu dezavantajı gidermek üzere yayılcı aktif politikalar izlemesinin maliyetlerinin istikrarsızlığa neden olduğu düşüncesindedir. Yönetimde, liyakatlı kişilerin olmaması bir başka istikrarsız kaynağı olarak görülmektedir. İranlı kadınlar, ülkelerinde yönetimi ellerinde tutan iktidar sahiplerinin toplumsal tepkileri bastırabilecek güçte olduğunu düşünmektedir. Toplumsal tepkileri bastırın şiddet düzeyindeki "öldürücü" etkinin devrim nitelikli sert dönüşümlere izin vermeyeceğini kabul etmektedirler. Katılımcılara göre, yakın tarihlerde ortaya çıkan toplumsal tepkilere karşı gösterilen devlet reflekslerindeki aşırı şiddet toplumu içe kapalı hale getirmiştir. Bu güvensizlik ortamının, uluslararası göçü önemli bir alternatif savunma mekanizmasına dönüştürdüğü anlaşılmaktadır. Aileler, çocuklarının geleceğini ülke dışında aramaktadır. Katılımcıların tamamı, ülkelerinde siyasal dönüşümlerin ancak dış müdahale ya da yardımla gerçekleşeceğini öngörmektedir.

Görüşmelerde katılımcılar ve geldikleri sosyal çevrenin geleneksel toplumsal yapının ötesinde modern yaşam tarzını benimsemiş ailelerden geldikleri gözlenmiştir. Katılımcılarda görülen siyasal dönüşümün dış destekle ancak gerçekleşebileceğine dair kanaatin içinden çıkılan toplumsal köken ile ilişkili olduğu yorumlanabilir. Bu durum, İran rejimi ve meşruiyet kazandığı geniş geleneksel toplumsal kesimlerin siyasal katılım motivasyonlarını açıklamaktadır. İran'da geleneksel toplumsal kesimler 17. Yüzyıldan günümüze pek çok dış müdahaleye tanıklık ederken, buna karşı iç bütünlüğü sağlayıcı bir tepkiselliği geliştirmişlerdir ve tepkilerin örgütlenme yoğunluğu İran siyasal rejimi açısından en önemli güç ve meşruiyet aracı konumundadır. Öte yandan, modern yaşam tarzını benimsemiş bu toplumsal kesimler ve geleneksel kitleler ayrımı ülkedeki fay hatlarından birisine de işaret etmektedir. Üzerinde durulması gereken soru, ülkede yaşanan ekonomik çözülmenin, bu geleneksel tepkiselliği aşır aşamayacağıdır. Tamamı doğa bilimleri öğrencisi ve teknik mesleklere sahip kadınların sahip oldukları siyasal dil ve söylem dikkat çekici bir diğer husustur.

İranlı kadınlara göre, ülkeleri dış politikada Şii inanç merkezli yaklaşım nedeniyle olumsuzluk yaşamaktadır. Mezhep bağlamında güç olmak istemesi

İran'ı zorlamaktadır. Siyasal istikrarsızlığı ekonomik istikrarsızlığın nedeni olarak görmektedirler.

Devletin bölgede tek bir güç haline gelmek istemesi, ülkelerle karşı karşıya gelmesi gibi birçok nedeni var. Şii ve Sunni meselesinden dolayı Amerika ve Suudi Arabistan'la kötü olması. Bunlar ülkede karışıklık yaratıyor elbette (36DRÖ2009) görüşlerini benzer şekilde dile getirmiştir.

İran Ortadoğu bölgesinde güç sahibi olmak istiyor. Bunun sebebi de şu: ne Arap dünyasında yer alabiliyor Şii mezhebinden dolayı; ne de Müslümanlar arasında yeri var ve ne de diğer tarafta yeri var. Yalnız kaldığı için güç sahibi olup özellikle İsrail'e karşı çıkmak istiyor. Bu nedenden dolayı bu güce karşı gelen ülkeler var. Rusya, Amerika gibi. Ve burada güç sahibi olmak isteyen diğer bir ülke de Türkiye. Bu yüzden Türkiye ve İran kimi zaman yan yanadır. Yoksa bu kadar güçlü doğal kaynaklara, sanata rağmen ekonomideki istikrarsızlıklar güç durumuna dayandırılabilir. Bunun yanında hükümetin insanları sıkması da tabii etken oluyor. İkiisi de bir araya gelince bir ekonomik istikrarsızlık oluşabiliyor (33DRÖ2009).

Katılımcılar ayrıca ise yönetimde liyakat konusuna, göreve gelme konusunda kayırmacılığa (28-32DRÖ2013) ise kötü yönetime "...insanlar oldukça şu an aç. Hükümetin yanlış politikaları yoksulluğu ve işsizliği artırdı" (24LSN2018, 33DRÖ2010) işaret etmektedir. Ayrıca, ABD tarafından İran'a karşı uygulanan ambargoyu da neden olarak göstermektedirler:

Katılımcı ekonomik ve siyasal istikrarsızlığın nedeni olarak, "Dini liderin, Cumhurbaşkanının işini bilmemesi. Ekonomi bilinmiyor, doğru ekonomi politikaları uygulanmıyor. Alanında uzman olan insanlar yönetimde değil. Devlet kademelerinde çalışan insanlar torpil ile bu mevkiilere geliyorlar(33DRÖ2010).

İran çok büyük bir istikrarsızlık yaşıyor. Petrol ülkesi olmamıza rağmen yaşadığımız duruma bakar mısınız? Şu an saçma bir oyunun içerisindeyiz. Molla rejimi çok diktatör bir rejim, ama kabul etmiyor ki ondan daha güçlüleri vardır. ABD var mesela. Bunu kabul etmek zorundadır. Siyaset bilimci bir adam bilinciyle hareket etmiyorlar. Mollaların çok işi var. Şu an halk umurunda değil. Hükümet yetkililerinin kendileri ve aileleri zaten rahat yaşıyor. 1 dolar 25 bin tümen. Şu an halkın maddi durumları çok kötü durumda. Belki de böyle olsun istiyor, yurtdışına çıkmayalım modernliği, cumhuriyeti, gelişmişliği görmeyelim. Aydınlanma yaşamayalım istiyorlar (29LSN2009)

İranlı göçmen öğrenci kadınlar, ülkelerinde yaşanan siyasal, ekonomik istikrarsızlığın siyasal dönüşüm ya da devrime neden olmayacağını, siyasal merkezin halen oldukça güçlü olduğunu kabul etmektedirler. Yukarıda vurgulandığı gibi yakın gelişmelere ilişkin yaşanmışlıkları olan 24LSN2018'e göre, siyasal, ekonomik istikrarsızlık;

...değişime neden olmaz. Çünkü halkta bir korku var. Dışarı eylem için çıkını öldürebiliyorlar. Hiç kimsede o cesaret yok. Örneğin, Ahmedî Nejad'a karşı zamanında verdiğimizden tepkilerden dolayı çok fazla genç öldü. Herkes korkuyor. Benim annem neden çocuğunu dışarıya salsın ki. Artık tüm anneler böyle düşünüyor ve bir çocuklarının bir eyleme karışmasını istemiyor.

36DRÖ2009, toplumsal tepkilerin siyasal dönüşüme neden olmayacağını, bunun ancak dış müdahale ile olabileceğini ifade etmektedir.

Halkın bir tepkisi var ama etkisi yok, halk kendi başına bir şey yapamıyor. Diktatör bir devlet ve herkesi susturabilir. Devrim ve dönüşüm halkın

yapabileceği bir şey değil. Bizim geçen Devrimimizde dahi İngiltere'nin Amerika'nın eli vardı. Tüm dünyanın petrol piyasasında etkisi var. Halktan daha çok diğer devletlerin etkisi olabilir ancak.

33DRÖ2009'da benzer şekilde dış müdahale olmadan siyasal değişiklik olamayacağı düşüncesindedir.

Net olarak söyleyecek olursam eğer, bu değişimleri Amerika yapıyor. Bizim halkımızla yapabileceğimiz bir şey değil bu. Bundan sekiz yıl önce de böyle bir şey oldu. Ama Amerika buna destek çıkmadığı için başarılı olamadı. Senelerdir sisteme karşı çıktığımız şeylerimiz oldu. Ama başarılı olduk mu olmadık. Halk bunu tek başına yapamaz. Çok güçlü bir devlet sonuç olarak. Karşı çıktığın diyelim, cenazenin nerede olduğu bile bilinmeyebilir. Sisteme başkaldıramazsın. Örneğin, 1989'da yapılan başkaldırmalarda insanların nerede gömüldükleri bile değil.

Doktora öğrencisi kadın katılımcılardan bir diğeri görece iyimserliğe sahiptir. Onun her yıl gittiği ülkesinde yaptığı gözlemlere göre, İran süprizlerle dolu bir ülke, dinsel inanç çok güçlü ve dini liderlik siyasal sistemin en yukarısında, onun karşısında hareket etmek mümkün değil, ancak 2009 yılında yaşananlardan sonra bu inanç yıkıldı ve toplum artık bir değişim talep ediyor. Yine aynı katılımcıya göre, ülkedeki istikrarsızlıkta kayırmacılık kaynaklı yolsuzlukların etkilidir. Eşitsizlik yaygınlaşmakta ve ülkenin zenginliklerinin dağıtım adaletsizliği toplumu gelecek konusunda güvensizliğe itmektedir. Bu katılımcı, diğer katılımcılardan farklı olarak değişimin dış yardım ile gerçekleşmesi konusunda ihtiyatlı yaklaşmaktadır.

Fakat 2009 yılında İran'da çıkan karışıklıkla beraber Ali Hamaney'in gücü sorgulandı ve ilahlığı bozuldu. Bir de bunun üzerine ekonomik durumları çok bozuldu insanların. İnsanların üzerinde stres git gide artıyor. Her yıl İran'a ailemi ziyarete gidiyorum. Bu yıl insanlardaki stres çok daha artmış ve tahammül seviyeleri azalmış durumda. Düşünsenize okuyorsunuz çabalyorsunuz ama hiçbir şekilde iş bulamıyorsunuz. Orta gelirli grup fakirleşmiş durumda. Enerji gelirleri halka değil belli başlı birkaç özel şirkete gidiyor. Halk arasında gelir dağılımı farkı da gittikçe artıyor. Yani insanlar artık bir değişim bekliyorlar. Bu da bir değişime neden olabilir. Ancak bu değişim için dış ülkelerden destek gelecekse de ülkemizin bir sonraki durumuna, pozisyonuna bakarım ben. Eğer destek bizi Irak gibi bir duruma düşürecekse ben bu değişim desteğini istemem. ABD'nin uyguladığı yaptırımlar yine halkı vuruyor Irak'ta yardım adı altında kanlar içerisinde olan bir ülkeye döndü.

33DRÖ2010'a göre, İran'da toplumsal dönüşüm "imkansız"dır. 29LSN2009 ise dönüşümün mümkün değildir ve ötekileştirme etkili bir şekilde uygulanmaktadır;

Sizce bu mümkün mü? Asla! Onu bırakın biz İran'da Türk olduğumuzu bile dile getiremedik. Pantürk dediler bizi bastırdılar. Mesela, Türk diline sevgim olduğunu bilseler beni bitirirler. O yüzden sesimizi çıkaramıyoruz. Farslılar bize eşşek Türk diyorlar. Böyle şakaları var aralarında. Şaka mı bu sizce böyle şaka olur mu? Değil tabii ki. Ama özünde ayrımcılık var maalesef ve ötekileştirme ön planda geliyor.

Katılımcılar, öğrenim sonrası İran'a dönmek istememektedir. 33DRÖ2009, ailesi ve evine özlem duymakla birlikte İran'a dönmeyi düşünmediğini, öğretimini tamamladıktan sonra Türkiye'de de kalmak istemediğini, Avrupa veya Kanada'ya göç etmek üzere araştırma yaptığını belirtmiştir. 36DRÖ2013, Türkiye'de kalmak

istediğini ve ülkemizi sevdiğini, aşağıda tartışılacağı gibi İran benzeri bir siyasal rejimin gelmesi ya da ekonomik kötüleşme halinde eşi ile birlikte ayrılma kararında olduklarını, pek çok arkadaşının Türkiye’den Batı ülkelerine göç ettiklerini, gitmek zorunda kalırlarsa iş bulmalarının kolay olacağı bir ülkeyi tercih edeceklerini, fakat Avrupa’dan uzak bir ülkeyi düşünmediğini belirtmektedir. 24LSN2018, dış hekimi olan kuzeni ile birlikte çalışmayı planladığını, iş imkanı dışında nedenle dönmeyi düşünmediğini, ülkesini özlediği için dönüş gibi bir his beslemediğini, ailesi ile tatil dönemlerinde görüştüğü ifade etmektedir. 33DRÖ2010, Türkiye’de yaşamını devam ettirmek istediğini ve hatta Türkiye’de bunun için mülk edindiğini bildirirken, 29LSN2009 ise şuan da var olan şartlar altında dönmeyeceğini ancak rejim değişirse bunun mümkün olabileceğini bildirmiştir. Kadınların köken ülkelerini coğrafi düzlemde terketmek yanında siyasal bir kopuş da yaşadıkları görülmektedir.

İranlı Göçmen Öğrenci Kadınlar ve Türkiye

Yukarıda, görüşme yapılan İranlı göçmen kadınların dördünün on yılı aşkın Türkiye’de buldukları söylenmişti. Görüşmeye katılan kadınların dördü Türkiye’deki muhafazakârlaşma eğilimlerinin İran deneyiminden tamamen farklı tarzda geliştiğini gözlemlerken, diğer ikisi benzer yönler görmekte, bir başka deyişle Türkiye’nin İranlaştığı söylemektedir. 28-32DRÖ2013, Türkiye’de dini yapıların gelişiminin İran’daki Devrim sürecine benzetildiğini, fakat buna katılmadığını, halkın istediğini yapabildiğini, muhafazakâr kesimlerin daha görünür olmasının “İran’a benzeyen bir ülke”ye dönüşeceği anlamına gelmediğini, Türkiye’nin Ortadoğu bölgesinde güçlü bir ülke konumuna yükseldiğini gösterdiğini söylemektedir. 33DRÖ2009, Türkiye’de dengeli bir muhafazakârlaşma olduğu, dış politika süreçlerinin bu dengeler çerçevesinde oluşturulduğunu düşünmektedir. Halk üzerinde aşırı baskıların olmadığını, Rahip Brunson olayında görüldüğü gibi ekonomik bir yaptırımla sonuçlanabilecek konularda “dengeli” davranıldığını söylemektedir.

Türkiye’de muhafazakâr bir hükümet yapısı var. Şu anda stratejilerini değiştirdi. Arap dünyasına da kollarını açtı. Sistem olarak İran’a bazı kısımlarını benzetiyorum. Ama bakıyorum çok dengeli hareket ediyor. Aşırı bastırılmış bir halk yok. Dış ilişkilerini de halkın refahını da düşünerek hareket ediyor. Mesela Brunson meselesinde ilk önce vermeyeceğim dedi sert tavır uyguladı sonrasında ise halkın da refahını göz önünde bulundurarak ABD ile ilişkilerin seyri kapsamında serbest bıraktı Brunson’u.

33DRÖ2010, ülkemizin İran ile farklılığına, “Türkiye’nin muhafazakâr bir yapısı olmasına rağmen diğer tarafı da kollayan koruyan yapısı var. Bu bağlamda dengeli bir politika güttüğünü düşünüyorum” ifadeleriyle dikkat çekerken 29LSN2009 ise;

Türkiye’nin koruyup kollayan halkın fikirlerine önem veren bir yapısı var ve ben bunu seviyorum. Kadınların çalışma şartlarını geliştiren birçok politika güdüyor. Ülkenin genel olarak muhafazakâr bir yapısı var fakat bu politika ayrıntıncı bir şekilde güdülmüyor. Bu açıdan İran’dan çok ayrılıyor

36DRÖ2009, Türkiye’deki muhafazakârlaşma eğilimleri ile İran’da Devrim sonrası yaşanan dönüşümler arasında paralellik görmektedir.

İran’da yaşadıklarımızı Türkiye’de de gitgide daha çok benzetiyorum. Bizim değişimimiz aniden olan bir şey. Siz de de azar azar olan bir şey. İslami şeyler daha çok öne çıkıyor. Buraya ilk geldiğimde bu kadar değildi.

Örneğin İslamcılar çok daha lüks arabalara biniyor. Daha güzel evlerde yaşıyor. Devletin içerisine daha çok girmek için daha da kapanman gerekiyor. İran'da da bu böyle.

Ona göre, siyasal merkeze yaklaşan dindar kesimlerin yaşam düzeyleri değişmekte, lüks tüketim eğilimleri görünür hale gelirken, devlet memurluğuna girişte dindarlığın, -örtü örneğinde olduğu gibi-, görünür hale gelmesi avantaj sağlıyor. 24LSN2018 ise, Türkiye'deki ekonomik koşulların da gittikçe kötüye gittiğini vurgularken, siyasal anlamda da dinselliğe yönelik vurguda artışın, İran'ı "aratmayacak" düzeylere eriştiğini ifade etmektedir.

Uzman Görüşleri ve Değerlendirme

Araştırma çerçevesinde İranlı kadınların görüşleri uzmanlarla değerlendirilmiştir. Uzmanlara, şu sorular yöneltilmiştir: (1) Sizce, Devrim sonrası İran kadınlarının yaşamı nasıl bir değişim göstermiş, buna yönelik toplumsal tepkiler nasıl gelişmiştir? (2) İranlı kadın göçmenlerin Türkiye tercihinin nedenleri Sizce nelerdir? Türkiye'de karşılaştıkları sorunlar ve bunlarla başetme stratejilerine ilişkin gözlemlerini değerlendirir misiniz? (3) İranlı kadın göçmenler hangi yollar ve ağlar üzerinde Türkiye'ye gelmektedir? (4) İranlı kadın öğrenci göçmenlerin öğretim yaşamı sonrası ülkelerine geri dönüş isteklerine ilişkin gözlemlerinizi nelerdir? Olumsuz bir gözlem sahibiyse, nedenlerini değerlendirir misiniz? Verilen cevaplar sonuç bölümünde kadınlardan elde edilen bulgularla yeniden değerlendirilmiştir. Uzman olarak görüşüne başvurulan Yasemin Konukcu, Ata Mohamed Tabriz ve FeYZa Gümüslüoğlu'dur⁸.

Konukcu'ya göre, Devrim sonrası İranlı kadınların gündelik yaşamda kamusal alanın dışına itilmiştir. İran rejimi, farklı etnik, dini hareketlerle birlikte kadınları da kamusal alanın dışına çıkaracak baskı araçlarını devreye sokmuştur. Rejimin teolojik karakteri, evlilik yaşı, çalışma hakkı, boşanma hakkı gibi geniş bir yelpazede gündelik yaşamı baskılamıştır. Tabriz de benzer şekilde, Devrim ile birlikte kadınların evlere hapsedildiğini, böylelikle siyasal etkinliklerinin sınırlandığını dile getirmektedir. Ona göre kadınlara yönelik kısıtlamalar başörtüsü takma zorunluluğu ile simgeleşmiştir. Gümüslüoğlu da aynı görüştedir, Ona göre "kadınların kamusal alanda başörtüsü takma ve diğer dini-ahlaki kurallar doğrultusunda davranma zorunluluğu Devrim sonrası hayata geçirilmiştir ve bunun elbette kadınların özgürlüklerini ciddi anlamda daraltıcı etkisi olmuştur."

Devrim sonrası İranlı kadınlar eve hapsedilerek siyasal alandan tecrit edilme ve başörtü takma zorunluluğu ile simgeleşen baskılar karşısında Konukcu'ya göre rejimin teokratik niteliğini kavrayarak, özellikle başörtü zorluğunu protesto eden büyük gösteriler düzenlemişlerdir. Tabriz de kadınların ilk ciddi tepkilerinin kamu kurumlarında başörtü takmak zorunluluğuna karşı ortaya çıktığını, sonraları haklar konusunda anayasal kısıtlılıklara tepkilerin örgütlendiğini söylemektedir. Gümüslüoğlu'na göre başörtüsüne tepkinin İran şehirli kadınlarında rejime karşı mücadelenin temelini oluşturmaktadır. Buna karşılık, Devrim'in kadınlara yansması sadece başörtü tepkisine indirgenmemelidir, aksine Devrim sonrası kadınların okur-yazarlık oranı ciddi bir artış göstermiştir. Örneğin "1976 yılında 15 yaş üzerinde kadınların yüzde 24.4'ü

okuryazarlık, 2016 yılında bu oran yüzde 80.8’e yükselmiştir. Bugün İran’da kadın politik aktivizminin de canlı olması bu artan okuryazarlıkla açıklanabilir.”

Konukcu, kadınların baskılar karşısında gösterdikleri tepkilerin İran devlet aygıtı tarafından manipüle edilerek bastırıldığını ifade etmektedir. “Ancak, toplumu dini, ideolojik, örgütsel ve hatta anti-emperyalist söylem ve stratejileri ile arkasında toplamayı başaran rejim bu hareketleri kısa sürede baskı altına almıştır. Bugün İran’da feminizm kadın haklarından ziyade ABD veya Batı yanlısı olmanın sembolü olarak algılanmaktadır.” Tabriz ise İran rejiminin bu başarısının erkek egemen toplumsal kültürle ilişkilendirmektedir. Ona göre “günümüzdeki İran’da var olan kadın hareketi hem hukuki, hem fikhî ve hem siyasi bir mücadele verirken, ev içinde erkek egemen kültüre karşı da bir direniş göstermektedir.”

Gümüşlüoğlu’nun kadınların eğitim düzeyinde yaşanan yükselmeye vurgusu Konukcu tarafından da desteklenmiş; fakat bu durumun kadınlarda toplumsal cinsiyet kimliklerini özgürce gerçekleştirecekleri ülkelere doğru göçü teşvik ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Ona göre, kadınların Türkiye’ye göçü tercihlerinin nedeni budur. İran devletinin kutuplaşmayı artırıcı militer rejim enstürümanları ile gençleri ve özellikle kadınları siyasal sistemden dışlaması itici faktörleri harekete geçirmektedir. Öte yandan, “İran devrimi birçok alanda kadınların önüne set çekmiş olmakla birlikte, yükseköğretimdeki kadın oranı, her geçen gün artmaktadır. Bu durum genç ve eğitim düzeyi yüksek kesimin farklı arayışlar içinde olmasının arka planındaki en önemli nedenidir. Bu çerçevede, kadınların daha iyi ve özgür bir yaşam için ülkelerini terk etme eğilimine girmeleri beklenebilir.”

Tabriz ise, İranlı kadınların Türkiye tercihini mesafe ve yasallık ile açıklamaktadır. Türkiye vize istemeyen komşu ülke olduğu için çekicidir. Gümüşlüoğlu için vize zorunluluğunun olmaması ve iki ülke arasında seyahat serbestliği en önemli tercih nedenidir. Bunun yanında, “Müslüman bir ülke olma, bölgenin en özgür ve demokratik ülkelerinden birisi olması”, Ortadoğululara özgü kültürel yakınlık gibi etkenler Türkiye tercihinde öne çıkmaktadır. Konukcu’da vize serbestisi ve aktif dört sınır kapısının iki ülke arasında insan trafiğini artırdığını düşünmektedir. Sınır kapıları yanında 550 km.’yi bulan komşu hudutların iki ülkenin sınır geçirgenliğine olanak sunduğunu vurgulamakta, İranlılar için Türkiye’nin Batı ülkelerine gidiş için transit ülke pozisyonunda olduğunu ifade etmektedir. İranlılar, Türkiye üzerinden Batı Avrupa ve Kanada’ya gitme yolları aramaktadır. Konukcu’ya göre Türkiye tercihinde bir diğer husus, “İran’da izlenen Türk televizyon kanallarının Türk kökenli olmayanların dahi Türkçeyi hızlı şekilde öğrenmenin önünü açmasıdır.”

Tabriz ve Gümüşlüoğlu’na göre, İranlı kadınların göçmen olarak Türkiye’de yaşadıkları sorunlar diğer göçmenlerden farklı değildir. Feyzan, Türkiye’de İranlılara yönelik olumsuz keskin ve kutuplaştırıcı algının zaman zaman “handikap” olabildiğini söylemektedir. Buna karşılık Gümüşlüoğlu’na göre, Suriye’den başlayan göç akını sonrası Araplara yönelik negatif bakış ve “Arap mülteci sayısı ile birlikte sıklaşan ırkçı davranışların” İranlılara gösterilmemesi İran’ın geçmişte Osmanlı idaresi altına girmemesine bağlıdır. Konukcu, İranlı göçmenlerde ülkelere dair orta vadede siyasal ve ekonomik istikrar beklentisinin zayıf düzeyde olduğunu düşünmektedir. Ona göre, İranlılar, siyasal baskılar ve temelde ekonomik nedenlerle ülkelerini terk etmek, rejim muhalifi bir siyasal duruşu benimsemekle birlikte İran toplumu ve kültürü ile bağlarını

korumaya çabalamaktadır. Göçmenliği tercih edenler yaşam koşullarının değişmesi taleplerini sürdürmekle beraber geri dönüş konusunda isteksizdir. “Hatır sayılır bir İranlı nüfusa sahip Türkiye ve özellikle İstanbul, İranlıların nispeten kolay entegre olabilecekleri bir destinasyona” sahiplik Türkiye’yi çekici kılmaktadır. Feyzan da Konukcu’nun görüşlerini desteklemektedir. O, “Türkiye’ye göç eden özellikle İranlı kadınların yalnızca eğitim için değil ‘daha iyi bir yaşam’ için geldiği, bu nedenle eğitimleri bittikten sonra yeniden ülkelerine dönme arzusuna çok fazla sahip olmadıklarını, Türkiye’den sonra bir başka ülkeye geçme, bu anlamda Türkiye’yi bir geçiş noktası olarak görme ve değerlendirme eğiliminden de söz etmenin mümkün” olduğu gözlemlenmektedir.

Sonuç

Bu araştırma çerçevesinde, Devrim sonrası İran’da doğmuş ve lisans eğitimini tamamlayıp, ikinci bir lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi için Türkiye’ye göç eden kadınlarla görüşülmüştür. Görüşülen kadınlar, aile dışında kimliklerinin oluşumuna Devrim kurumlarında kavuşmuştur. Kadınların Devrim ve inşa ettiği toplumsal kimliğe tepkileri, ekonomik hayata katılımları konusunda karşılaştıkları sorunlara, gündelik yaşamda Devrimin bıraktığı izleri çözümlenmesine ve onun geleceğine yönelik çözümlenmelere katkı sağlayacaktır.

Görüşme yapılmak üzere başvurulmuş göçmenler güvenlik endişeleri ile araştırmaya katılmak istememişler, kimliklerinin gizli tutulmasını talep etmişlerdir. Görüşülen kadınların ailelerinin yurtdışında eğitimlerini teşvik ettikleri ve aile çevresinde oluşmuş göç ağları üzerinde hareket ederek Türkiye’ye geldikleri görülmektedir. İran’da kadınların eğitiminin önündeki kısıtlılıklar göçü teşvik ederken, anavatana yakınlık, kültürel benzerlik faktörleri Türkiye tercihiinde etkilidir. Göçmen kadınlar, Türkiye’ye hızlı adapte olmuş, uyum sorunu yaşamamışlardır. Ailelerine uzak olmaktan kaynaklı özlem uyum başarısına yanında yabancılık duygusunun bastırılmadığını göstermektedir.

Uzmanların değerlendirmesinde, Türkiye’de göçmen olan İranlı kadınların ülkelerini dinsel, siyasal baskılar ve ekonomik refah arayışı içinde terk ettiklerini doğrulamaktadır. Uzmanlara göre, mesafe, yasallık, varolan göçmen ağları insan hareketliliğini artırmaktadır. Göç hareketi kısıtlayıcı engellerin bulunmaması nedeniyle çoğunlukla yasal düzeyde gerçekleşmektedir. Göçmen kadınlar uyum konusunda büyük bir sorunla karşılaşmamakta, özellikle Suriyeli göçmenlere yönelik ötekileştirici davranışlarla muhatap olmamaktadırlar. Buna karşılık Feyza Gümüüşlüoğlu, İranlılara yönelik kötümser katı bir algının varlığına vurgu yapmaktadır. Uzmanlar, İranlı göçmen kadınların ülkesine geri dönme konusunda isteksiz olduklarını, Türkiye’de kalma ya da Batı Avrupa ve Kanada’ya göç süreçlerini devam ettirme eğiliminde olduklarını gözlemlenmektedir.

İranlı kadınlar Devrim ve sonrasında kadınların gündelik yaşamlarını kuşatan uygulamalara tepki göstermektedir. Kimliklerine yönelen yasaklamaların yarattığı güvensizlik duygusu kadınların göç yaşamlarını kalıcılaştırırken, kendilerini gerçekleştirebildikleri Türkiye’de yaşamaya devam etme kararına yönlendirmektedir. Eğitim, çalışma yaşamına ilişkin fırsat yapılarında eşitsiz pratiklerin ortaya çıkarttığı cinsiyet ayrımcılığı kadınların ülke dışına çıkma isteklerini arttırmaktadır. Buna karşın İranlı kadınlar, var olan ayrımcılığın

hukuksal düzlemde yaşandığını, gündelik toplumsal yaşamda cinsiyet temelinde bir ayrımcılığın söz konusu olmadığını ifade etmektedir.

İranlı kadınlar, ülkelerinde yaşanan siyasal, ekonomik istikrarsızlığın kötü yönetim sorunu olduğunu ifade etmektedir. İran’ın bölgesel etki uygulamalarının maliyetinin ülkede ekonomik istikrarı bozduğu ve toplumsal düzenin sarsıldığı düşünülmektedir. Araştırmaya katılan kadınlar, toplumsal tepkilerin İran’da rejim değişikliğine yol açmayacağını, rejimin tepkileri bastırma gücüne sahip olduğunu kabul etmektedirler. Kadınların, İran’da rejim değişikliğinin yurt dışı müdahale ile gerçekleşebileceğine yönelik kanaatleri dikkat çekici ve yakın İran tarihi açısından açıklayıcıdır. Öte yandan, bu karamsarlığın yeni bir yaşam alanı arayışına sürüklediği, ülke dışına göçü teşvik ettiği anlaşılmaktadır. Kadınlar, anavatanlarında kendileri ile bir gelecek görmemekte, bu nedenle öğrenimlerini tamamladıklarında ülkelerine dönmek istememektedir. Öğrenim yaşamı sonrası Türkiye’de kalmak ya da Batılı ülkelere göç yolculuklarını sürdürmek istemektedirler. Ampirik bulgular yeterli olmamakla birlikte Kanada’nın İranlı göçmenler açısından cazip bir ülke olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Göçmen kadınların Türkiye’yi basamak ülke olarak görmeleri ve ülkemizden Batı ülkelerine doğru gitme istekleri, bu ülkelerde oluşmuş diasporik topluluklar ve sosyal ağların varlığına işaret etmektedir.

Notlar

¹Devrim, toplumsal çatışma kaynaklı bir hareketin bir takım toplumsal kopmalar ile sonuçlanması şeklinde tanımlanır (Ateş, 2009: 82). 1979 yılında yaşanan toplumsal hareketler literatürde “devrim” olarak adlandırılmıştır. Şahlik rejimini deviren toplumsal hareketlere tüm toplumsal kesimler katılmış, İran monarşisi devrilerle, başlangıçta geniş katılımlı bir yeni düzen inşa edilmiştir. Genel literatürde İran devleti resmi görüşü doğrultusunda “İslam Devrimi” ifadeleri kullanılmakla birlikte, İran Devrimi, 1979 Devrimi ifadeleri de kullanılmaktadır (Sayın, Çırakoğlu, 2018: 110-115), bu araştırmada ikinciler tercih edilmiştir. Devrim literatüründe İran Devrimi için bakınız (Green, 2003: 235-245).

² İran’da, 1925-1941 yılları arasında yönetimi elinde tutan Şah.

³ 2013-2021 tarihleri arasında görev yapan İran’ın yedinci cumhurbaşkanı.

⁴ İran İslam Cumhuriyeti Medeni Kanunu, 1928, m.117; İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, 1979, madde 20; ayrıntılı bilgi için bkz. Yantur, 2017: 133- 136.

⁵ 2005-2013 yılları arasında görev yapan İran’ın altıncı cumhurbaşkanı.

⁶ Dünya Bankası 2017 verilerine göre, üst-orta eğitim düzeyi mezunu erkeklerin toplam nüfusa oranı yüzde 47,9 iken kadınların toplam nüfusa oranı ise yüzde 48,9 düzeyindedir. Buna karşın, yüksek öğrenim mezunu kadınların çalışma yaşamına katılımı erkekler karşısında oldukça düşüktür. İran İstatistik Kurumu 2017-2018 yılı verilerine göre yüksek öğretim mezunu işsizlik oranı % 18,1’dir. Bu oranın % 12,9 erkeklerden oluşurken, kadınlar % 28,1 oranında işsizler arasına katılmıştır.

⁷ Besic, 1979 İran Devrimi sonrası İran Devrim Muhafızları Ordusu’nun bir alt kolu şeklinde faaliyet gösteren gönüllü gençlerden oluşan milis gücüdür.

⁸ Yasemin Konukcu, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü’nde “Küresel Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında ABD-İran İlişkileri” başlıklı doktora çalışmasını tamamlamış ve halen İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak çalışmakta, İran çalışmaları alanında çok sayıda makale kaleme almıştır. Ata Mohamed Tabriz, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Modern İran’da Siyasal Şiddetin Ortaya Çıkma Mekanizmaları” başlıklı doktora çalışmasını tamamlamıştır. Bağimsız araştırmacı olarak çok sayıda makale yazmıştır. Feyza Gümüşlüoğlu, gazeteci

ve Ortadoğu araştırmacısıdır. Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği'nde (ORDAF) halen yazar olarak çalışan Gümüsoğlu, Washington DC'deki Middle East Institute isimli düşünce kuruluşunda bir dönem araştırma asistanlığı görevinde bulunmuştur. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı çalışma bölgesi olarak seçen Gümüşlüoğlu'nun bu alana ait yazmış olduğu eserleri de mevcuttur.

Kaynakça

- Abrahamian, E. (2014). *Modern İran Tarihi*. (Çev. D. Şendil). 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Andreeva, E. (2007). *Russia and Iran in the Great Game: Travelogues and Orientalism*. Abington: Routledge.
- Ateş, T. (2009). *Siyasal Tarih*. 3. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Braidotti, R. (2017). *Göçebe Özneler*. (Çev. Ö. Karakaş). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Cankoçak, R. (2016). Tek cinsiyetçi toplum modeli ve kadının üç boyutlu yalnızlığı. (Yay. Haz. Z. Direk). *Cinsiyeti Yazmak* içinde (215-236). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Castles, S. (2000). *Ethnicity and Globalization, From Migrant Worker to Transnational Citizen*. London: Sage..
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cockburn, C. (2004). *The Continuum of Violence: A Gender Perspective on War and Peace. Sites of Violence: Gender and Conflict Zones*, içinde Wenona Giles ve Jennifer Hyndman (Ed.) Los Angeles: University of California Press.
- Çoşkun, E. (2016). Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği. *Fe Dergi*. 8(1): 91-104.
- Çoşkun, E. (2017). Türkiye 'de kağıtsız göçmen kadınlar ve sosyal hizmetler. *Çalışma ve Toplum*. 3: 1299-1315.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Çev. M. Aydın). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çırak Kurt, S. (2019). Nitel veri analizi. (Ed. S. Şen ve İ. Yıldırım). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* içinde (439-463). Ankara: Nobel Yayınları.
- Dedeoğlu, S. & Ekiz-Gökmen, Ç. (2020). Göç teorileri, göçmen emeği ve entegrasyon: kadınların yeri. (Der. K. Biehl ve D. Daniş). *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları* içinde (18-37). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi.
- Evgeny, S. (2013). *The Great Game, 1856-1907: Russo-British Relations in Central and East Asia*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Faist, T. (2003a). Sınırları aşmak, devletaşırı alan konsepti. (çev. S. Dingiloğlu). T. Faist (ed), *Devletaşırı Alan Almanya ve Türkiye Arasında Siyaset, Ticaret ve Kültür* içinde (15-56). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Faist, T. (2003b). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. (Çev. A. Z. Gündoğan vd.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Freedman, J. (2015). *Gendering the International Asylum and Refugee Debate*. 2nd Edition. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

- Freedman, J. (2016). Sexual and gender- based violence against refugee women: a hidden aspect of the refugee crisis. *Reproductive Health Matters*, 24(47): 18- 26.
- GİB (Göç İdaresi Başkanlığı /Genel Müdürlüğü). *Kitlesel Göçler*. <https://www.goc.gov.tr/> kitlesel-akinlar, (Erişim Tarihi: 24.12.2020).
- Green, J.D. (2003). Countermobilization in the Iranian Revalution. In (Ed. by J.A. Goldstone). *Revolutions*. 3.rd Ed. Wadsworth: Thomson. 235-245.
- Güral, D. (2006). İnsan ticareti mağdurları. *Uluslararası Göç Sempozyumu 8-11 Aralık 2005*. İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı.
- İran İslam Cumhuriyeti Anayasası (Orjinali Farsça), <http://www.divan-edalat.ir/show.php?page=base> (11.01.2022)
- İran İslam Cumhuriyeti Medeni Kanun (Orjinali Farsça), http://www.ghanoonbaz.com/anavin/Madani/Canoon_Madani/Madany.htm (11.01.2022)
- Johnson, J. M. (2002). *In Depth Interview Research Context & Method*. (Ed. J. F. Gubrium & J. A. Holstein). London: Sage Publications.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Kınlmaz, A., ve Erol, M. S. (2018). İran Diasporası'nda kadın üzerine bir okuma. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 14-43.
- Koç, M. (2017). *İran'da Devlet Yapısı ve Temel Kurumlar-I: Devrim Rehberliği*. (Ed. U. Başar). İRAM Analiz.
- Lacoste, Y. (2008). *Büyük Oyunu Anlamak*. (Çev. İ.Akça). 2. Baskı. İstanbul: NTV Yayınları.
- Loftı, S., Porsuk, S. (2021). Türkiye'ye göç etmiş İranlı kadınların sosyo ekonomik durumlarının değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 20(78). 1047-1059.
- Özdal, B. (2000). *21. Yüzyıla Doğru Almanya'daki Türkler ve Türkiye-Almanya İlişkilerine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sayın, H. (2019). *Uluslararası Göç ve Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Sayın, H. ve Çırakoğlu, A. (2018). Din ve modernlik tartışmaları çerçevesinde 1979 İran Devrimi. *İnsan&Toplum*. 8(4). 95-123.
- Spijkerboer, T. (1994). *Women and Refugee Status; Beyond the Public/ Private Distinction*, Study Commissioned by the Emancipation Council, The Hague.
- Statistical Center of Iran. *Statistical Yearbook, 1396: 2017-2018* <https://www.amar.org.ir/Portals/1/yearbook/1396/17.pdf>, (Erişim Tarihi 11.12.2020).
- Tanesini, A. (2012). *Feminist Epitemolojilere Giriş*. (Çev: G. Demiriz vd). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekin, H. H. ve Tekin, H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13): 101-116.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- UNESCO Institute For Statistics, <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow> Erişim Tarihi (11.12.2020).
- World Bank, *World Development Indicators*, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, (Erişim Tarihi: 11.12.2020).
- Yantur, P. (2017). *Ortadoğu Ülkeleri Perspektifinde Kadın İstihdamı İran ve Türkiye Örneği*. Marmara Üniversitesi Doktora Tezi.
- Yergin, D. (1995). *Petrol*. (Çev. K. Tuncay). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yılmaz-Başçeri, E. (1998). Uluslararası göç. (Haz. F. Sönmezoğlu). *Uluslararası Politika Yeni Alanlar Yeni Bakışlar* içinde. İstanbul: Der Yayınları.